

Sveriges geologiska undersökning
att: sgu@sgu.se
Dnr: SGU-324-3054-2024

Yttrande gällande ansökan om tillstånd enligt lagen om (1966:314) kontinentalsockeln för att utlägga och bibehålla undervattenskablar på havsbotten för vindkraftsparken Vidar i Sveriges ekonomiska zon i norra Skagerrak

Sammanfattning

Bolaget har inte kompletterat underlaget med vidare utredningar om lämningarnas status, utbredning eller påverkan, och inte heller justerat sina föreslagna villkor. Riksantikvarieämbetet anser inte att bolagets motivering är tillräcklig för att kunna tillstyrka utan att justering av villkoren genomförs. Riksantikvarieämbetet avstyrker därmed ansökan i sitt nuvarande förslag.

Ärendet

Sveriges geologiska undersökning (SGU) har begärt Riksantikvarieämbetets yttrande om KonTiki Vind AB:s (nedan "bolaget") ansökan enligt 3 § lagen (1966:314) om kontinentalsockeln om tillstånd till utläggande och bibehållande av det interna kabel- och rörledningsnätet för den planerade havsbaserade vindkraftsparken Vidar i norra Skagerrack. Området finns angivet i ansökningens bilaga A.

Ansökan omfattar projektområdet för vindparken som ligger i norra Skagerrack, ca 25 km väster om Väderöarna. Projektområdet omfattar cirka 200 km² och är beläget inom Sveriges ekonomiska zon och i sin helhet inom angränsande zon. Havsdjupet är ca 100–330 meter.

Oavsett om parken utformas som en traditionell vindkraftpark eller som en energipark för produktion av vätgas är den uppskattade längden av det interna rör- och/eller kabelnätet ca 350 km, varav ca 300 km kan bli aktuellt för förläggning i havsbotten. Kablarna och rören kan förläggas i havsbotten genom spolning, plöjning eller med mekaniska skärverktyg. Alternativt kan rör och kablar läggas ovanpå havsbotten och täckas över med exempelvis sten eller betongmadrasser.

Synpunkter

Riksantikvarieämbetets ställningstagande

Riksantikvarieämbetet avstyrker ansökan eftersom bolaget inte har kompletterat underlaget med vidare utredningar om lämningarnas status, utbredning eller påverkan, och har heller inte justerat villkorsförslagen.

Riksantikvarieämbetet har tidigare yttrat sig om behovet av komplettering för att klargöra den antikvariska statusen eller ett tydligt åtagande i ansökan att samtliga dessa lämningar kommer att undantas från dels verksamhetsområdet som ansökan omfattar, dels om behovet av ett reviderat villkor för kulturmiljö, eftersom bolagets förslag till villkor inte räckte för att uppfylla miljöbalkens krav på hänsyn (RAÄ-2025-751, den 11 april 2025).

Bolaget har kompletterat sin ansökan med bilaga H2 (daterad 2024-07-19) där länsstyrelsen ser behov av en fortsatt marinarkeologisk utredning. Det finns inte någon fortsatt utredning registrerad hos Riksantikvarieämbetet den 5 mars 2026. Bolaget redogör i sin ansökan, samt i kompletteringen till Sveriges geologiska undersökning (daterad den 30 september 2025) att bolaget anser att marinarkeologiska lämningar säkerställs genom bolagets befintliga villkorsförslag 11 (villkor 9 i den konsoliderade villkorslistan från juni 2024). Ingen ytterligare utredning har redovisats och ingen revidering av villkorsförslaget har skett. Riksantikvarieämbetet anser inte att bolagets motivering är tillräcklig för att kunna tillstyrka utan att justering av villkoren genomförs. Riksantikvarieämbetet avstyrker därmed ansökan i sitt nuvarande förslag.

Skälen för Riksantikvarieämbetets uppfattning

Riksantikvarieämbetet ska bedöma om ett tillräckligt hänsynstagande har tagits. I frågan om lokalisering ska enligt 2 kap. 6 § miljöbalken platsen för verksamheten väljas så att den innebär minsta möjliga intrång med hänsyn till kulturmiljön. För att kunna göra bedömningen om lokaliseringen är acceptabel och vilken hänsyn (2 kap. 3 § miljöbalken) som ska krävas är det viktigt för prövningsmyndigheten och remissmyndigheterna att sökandens resonemang och resultat går att följa samt vilka avvägningar som gjorts. Kulturlämningar enligt miljöbalken ingår i prövningens omfattning av påverkan på motstående allmänna intressen, som i detta ärende ska ske i prövningen om påverkan och hanteras enligt 2 kap. miljöbalken. Annars kommer inte rättskraften i tillståndet att omfatta påverkan på kulturmiljön eftersom frågan därmed inte har prövats (24 kap. 1 § miljöbalken).

För att få exploatera havsbotten och ett vattenområde ska sökanden ha visat att man har kunskaper om hur verksamheten kommer att påverka miljön (2 kap. 1 § miljöbalken). För detta krävs kunskap (2 kap. 2 § miljöbalken) om de faktiska förhållandena på platsen, vilket inkluderar kulturmiljöer på havsbotten. Miljökonsekvensbeskrivningen ska enligt 6 kap. miljöbalken, visa att sökanden har utrett kulturmiljöerna, samt redogöra för eventuell påverkan på kulturlämningar dvs. både fornlämningar och andra lämningar. Redogörelsen

ska också ange vilka rimliga hänsyn, skyddsåtgärder och begränsningar (2 kap. 3 § miljöbalken) som behöver ske för att undvika påverkan och att skador ska uppkomma på kulturmiljön.

Villkorsförslag om marinarkeologi

Bolagets förslag till villkor 9 (juni 2024) anger att: *Om det finns risk för att marinarkeologiska lämningar skadas vid nedlägningsarbeten ska verksamhetsutövaren i samråd med Länsstyrelsen i Västra Götalands län låta undersöka dessa innan arbetena påbörjas.*

Riksantikvarieämbetets ställningstagande är att beslut ska baseras på godtagbar kunskap om verkligheten. Om inte verkligheten är känd i sin helhet, behöver det finnas tillräckliga hänsynsvillkor för att säkerställa att kulturlämningar inte kommer till skada. Tydliga och uppföljningsbara villkor är viktiga för bolaget i sitt arbete med planering, anläggning och underhåll och för myndigheter i sitt arbete med tillsyn och uppföljning. Bolagets förslag till villkor är för otydligt eftersom det redan på grund av de ansökta åtgärderna finns en risk för skador och påverkan på lämningar. Det finns heller inte reglerat i villkoret hur länsstyrelsen ska kunna följa upp "Om det finns risk för". En "riskbedömning" som är osäker och oklar när och hur den ska ske, kan tillsynsmyndigheten svårt hantera rättssäkert, så denna del i villkoret behöver ersättas med ett tydligt krav när samrådsplikten ska inträda. Det är lämpligt att samrådsplikten inträffar när det finns en klar risk, dvs. när arbeten ska utföras inom ett rimligt avstånd från en lämning där denna kan skadas och påverkas.

Riksantikvarieämbetet anser inte att bolaget i sitt bemötande har visat att det finns skäl för att villkoret om samråd inte ska innefatta ett skyddsavstånd eller att det är bolaget som ska avgöra när det finns en risk att skada marinarkeologiska lämningar. Samrådsvillkoret behöver också innehålla en beslutanderätt för att samrådet ska kunna utmynna i ett beslut. Det bör bli mer rättssäkert dvs. förutsebart för tillståndshavaren att samrådet har den funktionen. Besluten kommer också att vara överklagbara.

Riksantikvarieämbetet vill också framhålla att det inte är självklart att en lämning ska undersökas som bolagets villkorsförslag skriver. Enligt den trappa om hänsyn som 2 kap. miljöbalken kräver behöver villkoren hanteras så att i första hand ska påverkan minskas, dvs. i det här fallet behöver arbetena hålla avstånd och undvika skador på lämningarna. Det är inte förenligt med hänsynskraven om att i stället för skydd ha ett villkor om att låta undersöka lämningar i stället för att hålla avstånd för att bevara lämningen.

Riksantikvarieämbetet anser att villkoret ska justeras och har tillstyrkt andra vindkraftsparker med liknande underlag utifrån justerade villkor enligt följande:

Generella hänsynskrav till kulturmiljön

Arbetet ska genomföras på ett sådant sätt att kulturmiljöer inte kommer till skada.

Vid planering av den sökta verksamhetens anläggning, drift och avveckling ska bottenarbeten som företas närmare än 1000 meter från en kulturlämning eller indikations

yttre avgränsning i god tid samrådas med Sveriges geologiska undersökning, som i samråd med Länsstyrelsen i Västra Götalands län ska utredas för att Sveriges geologiska undersökning ska fatta beslut om ett slutligt säkerhetsavstånd eller undersökning.

Okända lämningar

Sveriges geologiska undersökning ska skyndsamt kontaktas om tidigare okända kulturlämningar påträffas inom projektområdet. Efter samråd med Länsstyrelsen i Västra Götalands län får Sveriges geologiska undersökning bedöma om anmälan behöver ske. För anmälan gäller delegationsvillkoret om skyddsavstånd.

Delegationsvillkor gällande skyddsavstånd till lämningar

Tillståndshavaren ska under samrådet anmäla förslag om skyddsavstånd utifrån planerat arbete (anläggning, drift och avveckling) och dess påverkansområde i samband med detaljplaneringen. Anmälan ska ske till länsstyrelsen som med eget yttrande överlämnar förslag till skyddsavstånd till Sveriges geologiska undersökning.

Anmälan ska innehålla en relevant analys av det planerade arbetets påverkansområde. Sveriges geologiska undersökning får med anledning av anmälan besluta om lämpligt skyddsavstånd.

Särskilt om avstånd och påverkansområde

Riksantikvarieämbetet bedömer att ytterligare ytor inom projektområdet kommer att beröras av betydande påverkan och villkoren behöver därför säkerställa tillräcklig hänsyn till kulturmiljö. Utöver internkabel- och rörnätverk, tillkommer även ytor för fundamentens ankringspunkter, transformator- eller omriktarstationer, påverkansområde vid arbete under anläggnings- underhålls- och avvecklingsfaserna m.m. Även eventuella ankrings- och dumpningsområden av sediment tar bottenyta i anspråk.

Det finns inget generellt ställningstagande om säkerhets- eller skyddsavstånd, utan detta definieras bland annat av lämningens spridningsbild, påverkansområde vid anläggnings-, drift- och avvecklingsfasen, metoder vid installation och underhåll, typ av fundament, typ av botten, sedimentspridning och om strömmar beräknas förändras inom området på grund av vindkraftverkens fundament, ankarkablar och internkabelnätverk m.m. Även geografiska förutsättningar kan påverka bedömningen av ett slutligt avstånd. Ett grundläggande hänsynskrav är att ett skyddsavstånd ska utgå från lämningarnas gräns, då spridningsbilden för fartygs-/båtlämningar varierar. Förlisningar eller sänkningar sker ofta under dramatiska former vilket påverkar spridningsbilden, men innebär också att lämningarna kan innehålla mänskliga kvarlevor och i några fall skulle kunna vara att betrakta som gravplatser eller krigsgravar. Ett skydds- och säkerhetsavstånd behöver täcka hela påverkansområdet utifrån den metod som påverkar mest. Sveriges geologiska undersökning i samråd med länsstyrelsen och marinarkeologisk expertis avgör en lämnings avgränsning.

Det är få vindkraftsansökningar som anger säkerhetsavstånd till dumpad ammunition, ledningar m.m. utifrån påverkan vid installation. En annan tillståndsansökan för vindkraft som Riksantikvarieämbetet hanterat anger ett säkerhetsavstånd på 1000 meter till en gasledning, vilket får anses vara en känslig miljö. Detta anser Riksantikvarieämbetet kan likställas med hänsyn till marina forn- och kulturlämningar. Alla lämningar är inte känsliga, men utifrån att lämningarna inte är fullt utredda får försiktighetsprincipen råda. En fortsatt utredning med t.ex. ROV, skulle kunna minska skydds- och säkerhetsavståndet. Även sentida fartyglämningar kan ha höga kulturhistoriska värden, vilket Länsstyrelsen i Västra Götaland visat genom att fornlämningsförklara fartyglämningar från andra världskriget (dnr 431-31715-2024).

Det är få uppföljningar som har gjorts vid arbeten i svensk ekonomisk zon. I arbetet med Nordstreamledningen, gjordes en efterkontroll som visade att en av lämningarna skadats, se särskilt sidan 8ff. i rapporten [Efterkontroll av vrak i ankringskorridoren. Arkeologisk analys av ROV-film från gasledningen Nord Stream](#). Det visar att det ibland går fel och den kulturhistoriska skadan kan inte repareras i efterhand.

Rimlighetsbedömning

Tillståndsprövning sker på det underlag som finns i respektive ansökan och generella villkor sätts inte utifrån hur andra vindkraftsparker sökt och beviljats tillstånd. Varje ansökan ska bedömas utifrån det underlag som den enskilda ansökan innehåller och verksamhetsområdets unika förutsättningar, samt marinarkeologiska potential.

Riksantikvarieämbetet har de senaste åren granskat ett stort antal tillståndsansökningar för havsbaserad vindkraft eller kabelnedläggningar enligt olika lagstiftningar. Som hos alla myndigheter utvecklas Riksantikvarieämbetets arbetssätt och ställningstagande utifrån att systemet prövas och ny kunskap tillkommer. Riksantikvarieämbetets yttranden kan därför skilja sig över tid, vilket också sker hos andra myndigheter och regeringen. Regeringens har i senare avgöranden enligt kontinentalsockellagen, vilket är en prövning enligt miljöbalkens hänsynsregler, ansett att villkoret för kulturmiljö behöver förtydligas. Se bl.a. regeringens beslut den 13 februari 2025 i ärende nr KN2023/04568 (se särskilt villkor 6) och beslut den 20 mars 2025 i ärende KN2024/01550 (se särskilt villkor 7).

Riksantikvarieämbetets tidigare ställningstagande kvarstår då bolagets bemötande inte medfört någon komplettering gällande marinarkeologi. Då den marinarkeologiska rapporten anger att det finns åtta lämningar och indikationer inom projektområdet, varav länsstyrelsen bedömer att sex av dem ska granskas vidare (bilaga H2) enligt kulturmiljölagen (1988:950), så det kan förutsättas att samrådet kommer att avse dessa lämningar. Därmed kan inte samrådsplikten enligt Riksantikvarieämbetets förslag till villkor anses vara orimligt betungande.

Riksantikvarieämbetet ansvarar för frågor om kulturarvet och kulturmiljö, men det finns även andra aspekter där kännedom om vad som finns på botten inom området och skyddsavstånd är viktiga, som t.ex. miljöfarliga vrak där en störd miljö riskerar att orsaka en

direkt påverkan genom läckage av miljöfarliga ämnen eller indirekt genom att nedbrytningshastigheten av vraket ökar. Fartyglämningar bidrar också till den biologiska mångfalden som artificiella rev som bland annat ger fiskar skydd. En rimlighetsavvägning behöver därför också väga in andra aspekter ur miljösynpunkt för att avgöra om lokaliseringen är lämplig och skyddsavstånden rimliga. En rimlighetsavvägning ska också göras bland annat utifrån ett projekts investeringskostnad.

Riksantikvarieämbetet anser att det finns anledning att utgå från ett större säkerhets- och skyddsavstånd i det angivna samrådsvillkoret för tillstånd, för att länsstyrelsen sedan under detaljplaneringen ska kunna besluta om ett slutligt avstånd (0–1000 m) för den enskilda lämningen. Det är under förutsättning att länsstyrelsen kan konstatera att underlaget som Riksantikvarieämbetet har definierat finns att tillgå för länsstyrelsens beslutsfattande. Varje lämning får därmed en detaljerad prövning av den hänsyn som behövs utifrån de planerade arbetena som sökanden vill utföra. Det kommer innebära en viss ökad administration, men samtidigt bör det förenkla för sökanden, Sveriges geologiska undersökning och länsstyrelsen att få tydliga villkor för planering och uppföljning. Om bolaget justerar sina villkor enligt Riksantikvarieämbetets förslag enligt ovan, kan energiparken tillstyrkas. I annat fall kvarstår Riksantikvarieämbetets ställningstagande om avstyrkan.

Detta beslut har fattats av avdelningschefen Marja-Leena Pilvesmaa efter föredragning av utredaren Petra Stråkendal. Även enhetschefen Monica Juneheim har varit med vid den slutliga handläggningen.

Beslutet har signerats elektroniskt och saknar därför namnunderskrift.

Kopia till: Länsstyrelsen i Västra Götalands län